

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Is er (weer) plaats voor ontwikkelingsgeografie?

Rutten, M.M.E.M.

Citation

Rutten, M. M. E. M. (2006). Is er (weer) plaats voor ontwikkelingsgeografie? *Geografie: Vaktijdschrift Voor Geografen*, 15(3), 11-14. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/9549>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/9549>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Is er (weer) plaats voor ontwikkelingsgeografie?

De geografie voor de ontwikkelingslanden leeft weer. Steeds meer studenten volgen SGO als *master*. Vaak hebben ze echter geen geografische vooropleiding. Daarnaast moet de geografische studie het hoofd bieden aan concurrerende opleidingen, zoals *area studies*, van andere vakdisciplines. Marcel Rutten vindt dat ontwikkelingsgeografie zeker meerwaarde heeft – maar dan moeten we dat wel uitdragen.

Kunnen Nederlandse geografen nog een rol van betekenis spelen binnen interdisciplinair onderzoek in ontwikkelingsgebieden? Deze vraag stond centraal bij een debat tussen ontwikkelingsgeografen, dat werd gehouden ter gelegenheid van de uitreiking van de Plancius-penning aan Jan Kleinpenning op 4 januari jl.

De Britse ontwikkelingsgeograaf Rob Potter stelde monter dat het thema ontwikkeling de laatste jaren weer een prominentere plaats krijgt binnen het geografisch vakgebied in het Verenigd Koninkrijk. Dit heeft volgens hem te maken met drie recente trends: de toegenomen kennis bij het grote publiek van de armoede in de wereld, de huidige wereldconflicten en het terrorisme, en globalisering en transnationalisme.

Het is de vraag of we hier van doen hebben met een structurele of tijdelijke opleving van de belangstelling.

Hechten beleidsmakers en andere wetenschappelijke disciplines aan SGO? Waarin ligt volgens geografen de meerwaarde en hoe is die beter voor het voetlicht te brengen?

Sachs

Het zijn vooral economen die recentelijk het belang van de geografie in hun publicaties naar voren brengen. Het meest uitgesproken is Jeffrey Sachs, directeur van het Earth Institute (Columbia University) en 'probably the most important economist in the world' (*New York Times*).

In zijn *The End of Poverty. How we can make it happen in our life time* (2005) verklaart hij het achterblijven van de economische ontwikkeling in arme landen door drie karakteristieken. 'First of all these economies face particular geographical difficulties'. Hij onderstreept problemen als hooggebergte, tropische ziekten, *land-lockedness* en hoge transportkosten. De tweede verklaring ligt volgens Sachs in sociale en etnische conflicten, en als derde factor noemt hij de grote kwetsbaarheid voor economische en natuurlijke schokken, zoals aardbevingen, droogtes en overstromingen.

In meer algemene zin concludeert Sachs dat je wereldwijd een aantal hoofdredenen kunt aanwijzen die bepalen waarom landen wel of geen economische groei bereiken. Daarbij ruimt hij een prominente plaats in voor fysische geografie, demografie en geo-

Ligt onze kracht niet vooral in een combinatie van de sociaal- en fysisch-geografische benadering, gekoppeld aan gedegen veldwerk?

politiek naast andere factoren als culturele barrières, gebrek aan goed bestuur en gebrek aan innovatie.

Sachs stelt dat economen absoluut niet getraind zijn op geografisch vlak 'despite its fundamental importance in diagnosing and overcoming extreme poverty'.

Hij roept op deze factoren nadrukkelijk op te nemen in het curriculum, om wezenlijke vooruitgang in de ontwikkelingseconomie te kunnen boeken. Worden ontwikkelingsgeografen nu links ingehaald door de ontwikkelingseconomen of zien we de tijden van het geografisch determinisme herleven?

Kritiek

Sachs' standpunten worden door lang niet iedereen gedeeld. Hij pleit voor een verhoging van het ontwikkelingsbudget om landen in staat te stellen de eerste trede van de ladder van autonome ontwikkeling te beklimmen. Een opmerkelijke stelling voor een econoom die voorheen vooral bekend stond om zijn pleidooi voor globalisering, privatisering en de vrije markt. Sommige collega-economen bekritisieren de *take-off*-gedachte van Sachs. Deze lijkt een kopie van het Harrod-Domar-model, voortgebracht door een economische school uit de jaren vijftig, die stelt dat kapitaal-accumulatie tot economische groei zal leiden.

Ook ontvangt Sachs veel kritiek op het centraal stellen van geografische hindernissen. Tim Congdon stelt dat Sachs' geografische en historische feiten niet juist zijn en dat 'the problem here is governance, not geography. Has the man never seen *The African Queen* or read *Heart of Darkness*?', waarbij Congdon van mening is dat Afrika wel degelijk over bevaarbare rivieren beschikt: de Congo en de Niger. Opnieuw een zeer enge uitleg van geografische factoren.

Econometrist Danni Rodrik van de Harvard University bekritiseert Sachs' aandacht voor de geografie eveneens. Op basis van een regressieanalyse tussen per capita inkomen en drie causale variabelen (institutie,

Debat over de toekomst van SGO ter ere van Jan Kleinpenning's 70ste verjaardag.

Study abroad in Thailand... This is your class

Learn a new culture, a new language, and learning! Your classrooms will be the villages, islands, coasts, rivers and forests of Thailand.

The People, Environment and Development Program is an undergraduate study-abroad program focused on sustainability studies, combining cross-cultural learning, experiential education, and leadership development.

Visit www.isdsi.org for more information or apply@isdsi.org for an application!

International Sustainable Development Studies Institute

marktintegratie en geografie) van tachtig landen komt hij tot de conclusie dat de markt en de geografie er niet toe doen: het zijn de instituties die een positieve causale relatie vertonen met inkomen. Je vraagt je af hoe Rodrik zijn modelmatige analyse heeft uitgevoerd en hoe hij geografie daarbij heeft geoperationaliseerd. Dat is schrikken: volgens Rodrik is 'de afstand tot de evenaar' de beste variabele om de impact van geografie te meten. En het inruilen van deze variabele voor bijvoorbeeld toegang tot de zee, malaria, gemiddelde temperatuur, of vorstdagen zal niets veranderen aan de conclusie dat de geografie op zijn best indirect, namelijk via de instituties, een bijdrage kan leveren aan het verklaren van inkomensverschillen in de wereld.

In tegenstelling tot de marktintegratie en de instituties beschouwt Rodrik de geografie als een exogene factor, die niet beïnvloed wordt door een verandering van het inkomensniveau. Daarmee diskwalificeert Rodrik zich als serieus wetenschapper.

Is hij een uitzondering? Nee, ook onder beleidsmakers blijkt het beeld te leven van de geografische omgeving als een inert gegeven. In voorbereiding op

room!

Op Kalamazoo College
in Michigan (VS) worden
ontwikkelingsstudies
aangeprezen alsof het
spannende vakanties zijn.

een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkelingstrajecten van vier Afrikaanse en vier Aziatische landen langs drie hoofdlijnen (politieke & beleid, samenleving & etniciteit, geografie & demografie) suggereerde een beleidsmaker (met een historische achtergrond) onlangs dat de derde lijn van het onderzoek wel weggelaten kon worden want 'de geografie van Maleisië 100 jaar geleden is immers hetzelfde als die van vandaag de dag'. Ook bij de bijeenkomst ter ere van Jan Kleinpenning klonken kritische geluiden vanuit historische hoek: 'Wij doen helemaal niets met geografie. Het is te breed, wat doen jullie geografen nu eigenlijk concreet?'

Kansen

De spiegel die andere wetenschappers ons voorhouden laat zien wat de geografie van de ontwikkelingslanden geacht wordt te doen: cartografisch handwerk, volkstellingen en fysisch-geografische analyses. En omdat we al sinds Erastosthenes weten hoe we de omtrek van de aarde moeten meten, hebben we in het huidige GPS-tijdperk helemaal

geen geografen meer nodig, zo lijken Rodrik en de zijnen te zeggen.

Staat Sachs alleen in zijn omarming, hoe gebrekkig ook, van de geografie?

Zeker niet: zowel vanuit de beleidshoek als in wetenschappelijke kringen wordt gewezen op de verstrekkende gevolgen van bijvoorbeeld natuurrampen voor de lokale economie, op de problemen die de zogeheten *non-equilibrium*-omgeving in grote delen van Afrika opwerpt voor de lokale bevolking. In het streven naar economische vooruitgang wijzen beleidsmakers ook steeds vaker op de noodzaak van grensoverstijgende samenwerking. Zo is voor het Grote-Merengebied in Centraal Afrika onlangs voorgesteld een groot aantal *transborder development zones* aan te wijzen. Deze zouden de economische ontwikkeling van de landen in deze regio gecontroleerd en duurzaam kunnen stimuleren. Al dan niet terecht wordt daarbij gewezen op succesvolle initiatieven in Azië (Singapore, Hongkong).

Deze aanpak vraagt om de inbreng van economisch-geografen dan wel regionaal-economen. Het lijkt de stelling van Jan Kleinpenning te ondersteunen dat in

internationaal beleid niet zozeer vraag bestaat naar een ontwikkelingsgeograaf maar eerder naar een demograaf, planoloog of economisch-geograaf. De niche voor sociale geografie van de ontwikkelingslanden lijkt dan gelegen in het feit dat de ontwikkelingsgeograaf niet alleen beschikt over een gedegen kennis van de verklarende politiek economische ontwikkelingstheorieën, en moderne hulpmiddelen (GIS) kan hanteren, maar dat hij zich vooral ook sterk maakt op het terrein van de ruimtelijke economie en humane ecologie.

Brugfunctie

Er bestaat een grote onbekendheid bij beleidsmakers en andere disciplines over de wezenlijke bijdrage die geografen kunnen leveren. En dat ligt deels aan de geografen zelf: net als Philips doen ze mooie uitvindingen maar besteden ze nauwelijks aandacht aan de marketing van hun product.

SGO'ers bezoeken een
agrarische kolonisatie
in Noordwest-Tanzania.

Dat is altijd al zo geweest. Geografen hebben een belangrijke rol gespeeld bij het ontwikkelen van *livelihood studies*, maar vervolgens zijn deze studies vooral omarmd door antropologen en landbouwkundigen, die ze vaak verengen tot huishoud- of *farm*-analyses. De grote politiek-economische context, oorspronkelijk wel onderdeel van de levenshouding-analyse, wordt daarbij geheel vergeten. Ook binnen de politieke ecologie glipt het goud uit onze geografische handen. In een artikel in *Progress in Human Geography* stelt Peter Walker dat de oorspronkelijke politieke ecologie, waarin de ecologie een prominente plaats innam, inmiddels grotendeels verlaten is voor een *politics without ecology*.

Zijn we niet te ver doorgeschooten met het uiteenrafelen van de sociale en fysische geografie? Ligt onze kracht niet vooral in een combinatie van die twee geografische hoofdlijnen, gekoppeld aan gedegen veld-

**De geografiebeoefening van de 21ste eeuw
verdient een mondiaal perspectief.**

werk? Geografie is bij uitstek in staat een brug te slaan tussen natuur- en menswetenschappen. Nederlandse geografen zouden kennis moeten nemen van het werk van vooral Duitstalige geografen. Zij hebben de afgelopen decennia volgens mij de fraaiste prestaties van geografisch onderzoek geleverd (bijvoorbeeld aan de universiteit van Bern), waarin ook plaats is ingeruimd voor een historisch-cartografische visualisatie van ruimtelijke ontwikkeling. Dat is een terrein waarop andere disciplines absoluut niet kunnen concurreren.

Dat er behoefte is aan dit type onderzoek blijkt niet alleen uit de recente voorstellen voor economische ontwikkeling in het Grote-Merengebied. Het blijkt ook uit de roep vanuit Afrikaanse academische hoek die in

21ste eeuw verdient een mondiaal perspectief. Was de 19de eeuw voor het Verenigd Koninkrijk, en de 20ste voor de VS, de 21ste wordt al toegeschreven aan China en wie weet de 22ste en 23ste aan Latijns-Amerika en Afrika. Het begrijpen van het Chinese wonder en de diversiteit in ontwikkeling in Zuidoost-Azië behoort in belangrijke mate toe aan de ontwikkelingsgeografie, die oog heeft voor ontwikkelingstheorieën, methodologie en beleidsrelevante thema's.

Zichtbaar

Het aardrijkskundeonderwijs aan de Nederlandse middelbare scholen en universiteiten staat onder druk. In tegenstelling tot bijvoorbeeld historici zijn geografen vooralsnog onvoldoende in staat gebleken te lobbyen voor hun vakgebied. De toekomst van SGO is niet alleen afhankelijk van de inhoud van het vakgebied, maar ook van het gezicht naar buiten toe. Daaraan valt het nodige te verbeteren. De interesse voor het vak moet al op de middelbare school gewekt en gekoesterd worden. Een eerste stap zou zijn om storende fouten uit sommige aardrijkskundemethoden te halen (als vader van een middelbare scholier krijg ik weer aardrijkskundeboeken onder ogen). Geo-

grafie zal ook zichtbaar moeten zijn aan de Nederlandse universiteiten om de aanwas van studenten zeker te stellen. De geopperde gezamenlijke *research master*-opleiding geografie van Amsterdam, Utrecht en Nijmegen zou een tweede stap kunnen zijn. De tijd dringt: taalkundigen, antropologen en historici in Leiden hebben zich al verenigd en bieden sinds kort *area studies* aan. Er zijn al vier van deze *research masters*: Africa, Americas, Asia and Oceania, Middle East. Wil SGO haar BA-studenten niet verliezen aan deze specialisaties, dan zal ze moeten uitblinken in methodologie, theorie en relevante thematiek. ■

Bronnen

- Rodrik D., A. Subramanian & F. Trebbi 2002. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. Harvard University and IMF, Cambridge, MA.
- <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/institutionsrule,%205.o.pdf>
- Sachs, J. 2005. The End of Poverty: How we can make it happen in our life time. Penguin Books, London.
- Walker, P. 2005. Political ecology: where is the ecology? Progress in Human Geography 29, 1: 73-82.

**Wil SGO haar BA-studenten niet verliezen
aan nieuwe specialisaties, dan zal
ze moeten uitblinken in methodologie,
theorie en relevante thematiek.**

Op terreinmotoren
het Bukoba District
in voor veldwerk
(Noordwest-Tanzania).

1990 klonk om een kritisch, participatorisch en probleemoplossend onderzoeksraamwerk. Specifieke voorstellen voor gezamenlijk onderzoek van Afrikaanse en westerse onderzoekers waren onder andere *economy and regional integration*, *environment* en *education*. In dergelijk interdisciplinair onderzoek is wel degelijk plaats voor een geografie van de ontwikkelingslanden. En dan hebben we het over een geografie die verder reikt dan de studie van 'microkrediet' of 'project-evaluatie', hoe relevant deze velden ook mogen zijn.

Een aantal mondiale ontwikkelingen kan de belangstelling voor de geografie van de ontwikkelingslanden vergroten bij zowel het grote publiek als de toekomstige studentenpopulatie. De geografiebeoefening van de